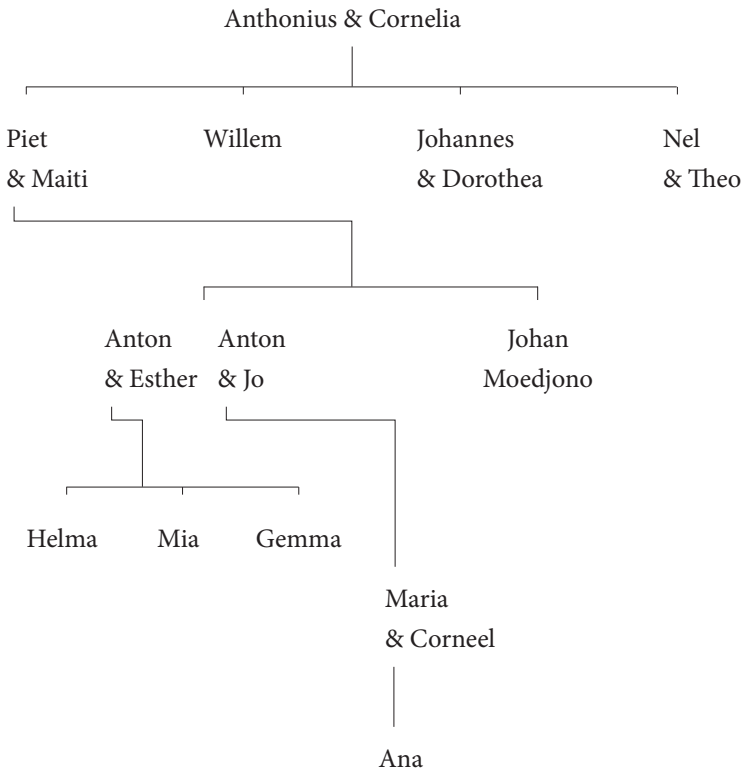

STAMBOOM

Utrecht 1989

Januari

Het bestek van mijn grootmoeder rinkelde bij elke stap in mijn te grote schoenen. Ik moest voorzichtig lopen, met de punten van de theedoek tussen mijn vingers geklemd. Het werd snel donker, grillige schaduwen lagen over de tuin. Op dit uur leek de tuin op te gaan in 'het landje', slechts gescheiden door een grindlaan. Ik speelde vaak in het landje, zoals wij dat noemden; hoog gras dat maar heel soms werd gemaaid en opgeschoten hazelaars, vlinderstruiken, bloeiend onkruid en bossen brandnetels waar ik vaak mijn blote benen aan had geprikt. Als het donker werd mocht ik er van mijn grootmoeder niet naartoe.

Ik rook de geur van vrijheid die eruit opsteeg en tuurde door de tuin. Daar, onder de overhangende vlierbessenstruik, waar de varens hun bladeren fier naar de hemel oprichtten en de hosta's verwelkt op de aarde lagen, moest het gebeuren. Gehurkt, mijn schoenen plat op de grond en met mijn armen tussen mijn knieën schoof ik heel voorzichtig de bladeren opzij. Mijn schoenen

mochten onder geen beding vuil worden. Mijn moeder had er lang genoeg voor gespaard.

Vastberaden groef ik met mijn vingers in de natte aarde tot mijn nagels zwart zagen en mijn vingertoppen pijn deden. De weeïge geur van verrotting kwam omhoog. Ik hoorde mezelf hijgen en keek over mijn schouder naar de woonboot. Achter het derde raam brandde een zwak lampje. Mijn grootmoeder las *Maigret en meneer Charles*, ik mocht nog even buiten spelen. Maar zelfs tijdens de weinige momenten dat mijn grootmoeder rust nam, was ze nog altijd alert.

In de opgevouwen theedoek blonk mijn buit, naast de kuil die inmiddels diep genoeg was. Een voor een legde ik op de bodem van donkere aarde: een mes, een vork, een lepel, een gebaksvorkje en als laatste het theelepeltje met ivoeren heft. Al- lemaal zilver, uit de grote bestekdoos die alleen met Kerstmis tevoorschijn werd gehaald. Mensen van de vierentwintigste eeuw moesten weten met wat voor een chic bestek wij aten. Ik had graag ook de soeplepel begraven maar dat zou te veel zijn. Er was weinig wat mijn grootmoeder ontging, en het schuldgevoel rommelde nu al in mijn maag.

Snel harkte ik met mijn handen de losse aarde terug in de kuil, drukte het aan, schikte de bladeren. Mijn handpalmen wreef ik langs de vochtige vlierbes in een poging de aarde weg te wassen. Ik mocht mijn handen niet per ongeluk aan mijn beige maillot afvegen. Met zachte plofjes stampte ik de aarde extra aan. Stevig genoeg om minstens een aantal eeuwen te overbruggen.

‘Ana?’

Een hand op mijn schouder, ik schrik op uit mijn gedachten. Achter mij staat Lindemans, een glimlach op zijn gezicht.

‘Bevries je niet?’ Zijn grijze krullen glinsteren in het kunstlicht. Op de overloop boven mijn hoofd kraakt het bij de sectie

prehistorie. Ik hoor gestommel voor het mesolithicum en neolithicum. Wat was zijn vraag?

Lindemans lacht geluidloos, zijn ogen bijna dicht. 'Ik kwam even kijken. Je zit hier al de hele ochtend en het is ijskoud.' Hij houdt zijn straalkacheltje omhoog, een oud, harmonicavormig geval dat elke winter onder zijn bureau staat te blazen terwijl hij op zijn Olivetti tikt.

'Er zit een extra lang snoer aan,' zegt hij.

Ik sta op, maak mij los van de boeken over keramiek van de indiaanse Mogollon- en Mimbres-culturen. Mijn spieren zijn stijf. Ik duw mijn schouderbladen naar achteren, schud de kilt uit mijn lijf en zet een glimlach op: 'Nee hoor, professor, het gaat wel. Gewoon even mijn benen strekken.'

Vanochtend had de gietijzeren verwarming in de universiteitsbibliotheek weer een vergeefse poging gedaan. Elke winter vergeet ik hoe koud het hier kan zijn.

'Oké, als jij het zegt,' bromt hij met een knipoog. 'Kom straks nog even langs, dan bekijken we de colleges van volgende week.'

Zonder op het antwoord te wachten draait hij zich om, drukt het kacheltje onder zijn arm, kantelt zijn hoofd en sist: 'Ssst!' naar de studenten op de overloop. Verbaasd zien zij hem een vinger tegen zijn lippen leggen en dan naar mij wijzen.

De klok onder de balustrade slaat. Halfeen!

Ik sla de boeken dicht en begeef mij zo geruisloos mogelijk naar de balie.

Eenmaal buiten glimmen de natte straten, donkere wolken pakken zich samen. Ik trek de riem rond mijn jas wat strakker aan, versnel mijn pas. Maria heeft er een hekel aan als ik te laat kom.

Eerst nog de boodschap die mij is opgedragen. Ik stop bij de etalage met zwierige letters op de ruit en zet mijn schouders

tegen de glas-in-looddeur die klemt. Het glas met de gestileerde bloempatronen trilt in de sponningen. De vrouw achter de toonbank zet haar handen in haar zij.

‘Kan ik u helpen?’ vraagt ze kribbig.

Ik glimlach vriendelijk, wil laten zien dat ik wel degelijk manieren heb en wijs naar de citroencake, uitgesteld op de toonbank. De vrouw knikt, pakt de cake slordig in, reikt hem over de boterspritsen aan. Ik leg gepast geld naast de kassa, gris de zak uit haar handen en mompel een groet.

Elke keer neem ik mij voor op tijd te vertrekken, elke keer blij ik daartoe niet in staat. Alsof de tijd niet gelijkmatig verstrijkt, maar zich uitrekt of krimpt, waardoor afspraken ineens voor je neus staan.

In de verte doemt de villa met moderne aanbouw op, badend in koud licht tegen de donkere lucht. Onder de luifel zie ik het bekende silhouet: kort bruin haar, driekwartmantel, armen losjes gekruist met in de linkerhand een mentholsigaret. Maria, mijn moeder. Haar nonchalante chic is zichtbaar aangevreten door irritatie.

Ik versnel mijn pas terwijl ik de plassen ontwijk. Als ik onder de luifel duik, steekt ze meteen van wal: ‘Ah, ben je daar eindelijk. Te laat, als altijd.’ De peuk sist onder haar sleehak.

‘Sorry.’ Ik zwaai met de citroencake.

‘Nou, laten we maar opschieten. Het bezoek is al begonnen.’

Zij aan zij stappen we door de schuifdeur, de felverlichte hal van het verpleeghuis binnen. Naast ons gaan capuchons omlaag, worden paraplu’s uitgeschud. Buiten rommelt het onweer hoog tussen de wolken. Steeds dieper door de lange gang lopen we naar de ziekenkamer van mijn grootvader. Mijn zolen piepen, de tl-verlichting zoemt.

Maria duwt de deur van de kamer open. De stoel bij het raam is leeg. Tegen zijn gewoonte in ligt mijn grootvader nog in bed. Kussens in zijn gekromde rug, de gestreken pyjama kleeft aan zijn lichaam. Ik zie zijn schouders schokken. Zijn natuurlijke tonsuur ligt vochtig tegen zijn schedel en er druipet snot uit zijn neus. Naast zijn gebalde handen ligt een brief, verkreukt.

Ik sta onhandig met de cake bungelend aan mijn pols. Op de gang klinkt geroezemoes van bezoekers, lawaai vanuit de keukens. Moeten we een verpleegster halen? Heeft hij een hypo?

Maria schiet naar voren: 'Wat is er gebeurd?' De niet-afgeronde verpleegsteropleiding geeft haar de doortastendheid die hier nodig lijkt.

Mijn grootvader kreunt: 'Maatje is niet meer.'

Mijn moeders gezicht trekt in een plooi. 'Hoe bedoel je? Wie is niet meer?' Haar stem klinkt rauw. De kamer is stil, we ademen alle drie hoorbaar.

'Maatje, mijn moeder op Java. Ze is dood,' zegt mijn grootvader, waarbij hij de brief omhoog brengt. Even vraag ik me af of hij zich bewust is van de dramatiek van die beweging.

Maria wankelt, grijpt zich vast aan het metalen uiteinde van het bed. Haar knokkels zijn wit, haar gezicht een grimas.

'Je moeder op Java?' Haar adem versnelt. 'Die was toch allang dood?'

Mijn grootvader staart voor zich uit, zwijgt.

'Jij hebt mij altijd verteld dat zij gestorven was! Mijn oma!' Maria grijpt haar handtas van het bed, draait zich om en beent de kamer uit.

Het linoleum golft onder mijn voeten. Mijn lege maag krimpt ineen. Ik kijk toe hoe de deur terug in het slot slaat, hoor in de verte pannen rammelen. Vóór ons bezoek had de verpleegster de ziekenhuisprak naar binnen gerold, die mijn grootvader ver-

plicht moet eten. Hij gruwet ervan. Al jaren verzet hij zich tegen zijn suikervrije en vetarme dieet. ‘Ik ga nog liever twee jaar eerder dood!’ Zijn rebellie kostte hem eerst zijn zicht en toen een ledemaat. Sinds drie maanden revalideert hij hier van een onderbeenamputatie.

Ik haal diep adem, slik het maagzuur weg. Ik kuch om hem te laten weten dat ik niet vertrokken ben.

‘Laat je moeder maar,’ zegt mijn grootvader. Hij lijkt wel honderd jaar oud, zo met zijn armen slap naast zijn lichaam. ‘Ik had het Maria moeten zeggen. Of misschien ook niet. Het is allemaal zo lang geleden.’ Zijn vingers raspen over het katoen terwijl hij aan het laken plukt, tegen zichzelf praat. ‘Maatje heeft nog lang geleefd.’

Indo’s zijn niet te vertrouwen, zei mijn grootmoeder ooit. Ze roerde daarbij onophoudelijk met de spatel in het gietijzeren pannetje, zodat het draadjesvlees dat op het petroleumstelletje stond te pruttelen niet zou aanbakken. Ik dacht altijd dat ze doelde op de manier waarop mijn grootvader zijn dieet wist te omzeilen. Zelfs hier in het verpleeghuis kunnen wij hem zijn pleziertjes niet weigeren. Ik leg de citroencake op tafel.

Bezwaard loop ik naar de andere kant van het bed. Niet in staat het mij gemakkelijk te maken, trek ik mijn jas dicht rond mijn lijf en ga in de skaileren stoel zitten.

Zijn jeugd op Java, wat weet ik ervan? Zijn mysterieuze moeder, de Balinese prinses? Er zijn verhalen, maar niet veel.

‘Opa, gaat het?’ Hij ziet geel, in plaats van mokkabruin. Zijn genezing verloopt minder voorspoedig dan verwacht. De dokter heeft het al verschillende keren over complicaties gehad.

‘Hm,’ zegt hij alleen maar.

Een prater is hij nooit geweest. Nochtans vormde hij in mijn kindertijd samen met mijn grootmoeder een vertrouwd baken.

Ik belde 's avonds met hem, als ik bij mijn grootmoeder lo-geerde. Zij had in haar woonboot alleen een bedstee waarin wij samen sliepen. Hij vertrok dan naar zijn kantoorflat, waar hij de nacht doorbracht. Met de hoorn tussen mijn oor en schouder verzonnen we samen verhalen en toneelstukjes, commandeerde ik met schrille juf-stem: 'Anton, nog honderd regels dictee schrijven. Anton, vijftig breuksommen maken en alle hoofd-steden van de provincies uit je hoofd leren!' Was hij niet op tijd klaar, dan kreeg hij er strafwerk bovenop. Mijn grootvader speelde vrolijk mee: 'Ja juf, nee juf, het spijt me juf!'

Ik speelde kappertje met de ring grijze haren rond zijn hoofd en mocht zijn collectie pijpen stoppen. Hij kocht te dure ca-deaus die ik zo graag wilde. Maria vond dat maar niks. Zoveel verspilling.

De brief ligt nog altijd op bed. Ik strijk hem glad en lees de getypte letters:

*Weledelgeboren heer Anton van der Heijden,
Het spijt mij u te moeten meedelen dat uw moeder, Mevrouw
Magdalena Maiti, is overleden op 26 december jongstleden te
Malang, Java.
Aanvaard u bij dezen mijn diepste medeleven,*

Hoogachtend A. van Hoboken

Kort en bondig. De prinses aan de andere kant van de wereld, in een onbekende stad, op een onbekend eiland, gepasseerd in twee zinnen. Mijn grootvader zit nog altijd zwijgzaam rechtop, kussens in zijn rug, blik in de verte. Ik leg mijn hand op zijn arm.

'Het is lang geleden,' zucht hij, reikt naar mijn hand. 'Kom je morgen terug, Ana?' Ik knijp.

'Je moet iets voor me doen.'

Garum, Java 1927

Soeminah zat rechtop, haar grijze haren in een strakke wrong, in haar leunstoel voor zich uit te staren. Dat deed ze vaker op dit uur, als de hitte zich vastplakte aan alles wat binnen haar bereik lag. Over de slijtplekken in de stoel hing haar *ikat*, een donker geweven doek met motieven van hemellichamen in geometrische en gekrulde patronen. Het verbeeldde de belangrijke gebeurtenissen in de kosmos, waarover ze dikwijls aan Anton had verteld.

De stoel stond al meer dan tien jaar in haar huisje, gekregen van *toean*, haar baas, toen zij samen met hem was verhuisd van de vorige plantage naar de andere kant van de grote vulkaan. Toean had zijn gehele huisraad verkocht, maar deze leunstoel had hij op de kar laten hijsen, over de bergen laten duwen, om voorgoed hier neer te zetten. Ze had niet geweten wat ze tegen haar baas moest zeggen, hoe ze deze blijk van waardering moest uitleggen. Ze had hem uitvoerig willen bedanken, maar dat had

hij weggewuifd. Hij moest hebben geweten hoe mooi ze de stoel vond.

De eerste keer dat ze zich erin had neergevlijd, stond de stoel midden in de voorkamer tussen muren met herten hoorns en ingelegd donkerrood houtwerk, zoals bij de Chinezen. In de comfortabele leunstoel had ze zichzelf toegestaan even weg te dromen van een leven in de *besaran*. Daar waar het koel en aangenaam was, de vloeren blonken, het altijd heerlijk rook en de stoelen zo zacht waren als een moederschoot. Ze was hevig geschrokken toen ze toean op de galerij naar haar had zien kijken, zijn lange postuur in het witte kostuum met de hoge rijglaarzen, elke dag witgekalkt door de *djongos*. In zijn ene hand hield hij de tropenhelm, met de andere depte hij zijn voorhoofd. Daaronder zijn altijd blinkende ogen en de grote, dikke snor. Soeminah vroeg zich nog altijd af hoe haar baas het klaarspeelde om telkens als hij at of dronk zijn snor zo onberispelijk te houden.

Als gestoken was ze opgesprongen, buigend in duizend excuses: *Maaf, toean besar, sorry sorry!* Toean had alleen maar gelachen en gevraagd de *djongos* te roepen om zijn schoenen en sokken te komen uittrekken en zijn spullen voor het bad klaar te leggen.

Inmiddels was de stoel versleten maar het was nog altijd de plek waar ze tot rust kwam. Behalve vandaag, de dag voor het afscheid dat ze zo lang had gevreesd.

Niet lang daarvoor had Soeminah het uit de mond van toean gehoord. Hij had geërgerd tegen Maiti gesproken: 'Ik heb lang genoeg moeten verdragen hoe mijn zoon hier als een halve wilde opgroeit.' Stokstijf had Soeminah in de gang van het grote huis gestaan toen toean met luide stem in de eetkamer vervolgde: 'En dat is nu afgelopen. Ik heb mijn beslissing genomen. Anton zal een degelijke Europese opvoeding krijgen, als een echte

Hollandse jongen. Hij gaat naar de familie Smakman in Soerabaja en daarmee uit!

Terwijl hij sprak had Soeminah de zware, rusteloze stap op de houten vloer gehoord. Tegen zijn gewoonte in had toean in het huis zijn rijglaarzen nog aan, vuil en bestoft uit de plantsoenen. Ze had zich geconcentreerd om het Nederlands goed te verstaan. Toean had laten weten dat Anton binnen een week zou worden gehaald, om bij meneer Smakman en zijn vrouw in de grote stad te gaan wonen. Maiti had geprobeerd toean te overreden en Soeminah dacht haar daarbij zachtjes te horen huilen. Maar het had allemaal geen zin; Soeminah kende haar baas als geen ander en wist dat hij het dit keer echt meende.

In de verte dreven de trage klanken van de vleugelpiano uit de galerijdeuren. Het kostte haar weinig moeite in gedachten de jongen op de pianokruk te zien; de toppen van zijn tenen raakten net de grond, zijn bovenlichaam deinend op het ritme van de muziek, zijn kleine, soepele handen als vlinders, moeiteloos fladderend over de witte en zwarte toetsen.

Het monumentale instrument kon de oude vrouw de adem benemen, vooral als Anton erop speelde. Maar vandaag voelden de hoge en lage tonen, soms rustig, dan weer snel met hier en daar een stilte, als een strakgespannen koord rond haar nek en vulden ze haar ogen met tranen.

Al van zijn geboorte was Anton het licht in haar leven. De jongen beschouwde haar als zijn grootmoeder, een geluk waarvan ze dacht dat het nooit voor haar zou zijn weggelegd. Ze zou geen kinderen krijgen, zo hadden de goden beslist in die noodlottige nacht waarin zij dacht dat de wereld verging.

Een ontzaglijk gebrul en oorverdovende knallen hadden haar en haar vader gewekt. De vulkaan, die aan de horizon machtig uit de zee oprees, was opengescheurd en spuwde zijn

vuur in de lucht. Haar vader beval haar te vluchten, hoog de bergen in. Onder haar blote voeten schudde en beefde de aarde en onderweg werd het zo verschrikkelijk donker dat zij al snel geen hand voor ogen meer zag, alsof de maan en de sterren voorgoed waren uitgedoofd. Eén misstap was voldoende geweest voor een val van zeker vijftien meter.

Drie maanden zweefde ze, soms even wakker maar veel vaker slapend, voor de poorten van de dood. Het was haar vader die met veel geduld en de kennis van zijn voorouders haar terug tot de levenden had gebracht. Zij was gered, de vulkaan was door de zee verzwolgen, maar ze zou de rest van haar leven kinderloos blijven.

Soeminah schudde haar schouders, trachtte de gedachten van zich af te laten glijden. Ze stond op uit haar leunstoel, trok haar sarong recht en schuifelde met de stroefheid van oude boten naar de bamboetafel in de hoek van haar huisje. Daar schonk ze zichzelf een kopje *djamoe* in. Traag druppelde ze het sap van een citroen in het bittere kruidendrankje.

Na het ongeluk was ze jarenlang blijven offeren aan de goden, had ze duizenden mantra's uitgesproken zoals ze haar vader had horen doen, in de hoop haar lot te keren.

En op een ochtend vierentwintig jaar geleden had de knecht Oedjong voor het grote huis gestaan, met aan zijn hand een verwaarloosd meisje van twee jaar oud. Dankzij Soeminah was Maiti in het huishouden van toean opgenomen, om niet veel later door hem te worden geadopteerd. Zij had Maiti opgevoed als was ze haar eigen dochter. In het begin had ze zich niet goed durven hechten aan het meisje, zich realiserende dat zij niet wist vanwaar het kind kwam en dat op een dag de ouders voor de deur konden staan. Dat was nooit gebeurd.

Ze had het meisje ingewijd in de geheimen die ook zij van

haar vader al jong had geleerd, in de hoop haar kennis en wijsheid niet mee in haar graf te moeten nemen. Tot haar grote spijt bezat het kind haar gave niet, Maiti toonde nooit veel interesse in haar rituelen. Soeminah had evenwel nooit gedacht dat het meisje zou uitgroeien tot de jonge vrouw die toean de zoon zou schenken waarnaar hij altijd had verlangd.

Had zij Maiti niet vaak op het hart gedrukt dat *Belandas* nemen wat ze willen? Maiti had beter moeten weten. Maar nee, het naïeve kind had zelfs niet doorgehad dat toean zijn oog op haar had laten vallen.

Soeminah zuchtte, wreef met haar knokige vingers over de sierspeldjes die met kettinkjes de voorpanden van haar *kebaja* sloten. Vijfentwintig jaar trouwe dienst verzilverd en nooit meer afgedaan. Soeminah had haar taak als eerste huishoudster moeten afstaan, vanaf het moment dat Maiti als *njai* in het grote huis was geïnstalleerd. Na al die jaren trouw dienen en opvoeden was ze gepasseerd. Door *ibu* Maiti! Verraden door haar eigen dochter.

Ze was lang kwaad geweest, had Maiti tijdens haar zwangerschap met tegenzin bediend. Tot de dag dat Anton kwam, de baby met een huid van karamel, die zij zelf ter wereld had geholpen. Als een geschenk van Brahma werd de dorre leegte plotsklaps weer in bloei gezet.

Soeminah staaarde naar de foto in sepiakleuren, een exemplaar dat toean had laten afdrukken bij de fotograaf in de grote stad. Op de foto zat Anton als kleuter op een hoge kruk in korte broek met bretels over zijn spierwit overhemdje. Onder zijn kraag hing een sjaaltje in een knoop, op het leren riempje voor zijn borst stonden bloempjes geborduurd die ergens hoog in de bergen van Europa bloeiden, zo had toean haar verteld.

Ze liet haar vingers over Antons wangen, zijn volle pruil-

lip glijden. De jongen was niet geïnteresseerd in de fotograaf. Zijn blik dwaalde naar haar, buiten beeld, waar zij naar hem had staan kijken. Maiti stond naast haar zoon, kaarsrecht, haar hand op zijn mollig knietje. Haar witte kebaja stak af tegen haar donkere sarong. Onder de treurig geplooidde wenkbrauwen keek zij Soeminah met ogen vol vragen aan.

‘Ik kan jou niet helpen,’ zei Soeminah tegen de foto, draaide zich weg van de dochter die sinds kort haar dochter niet meer was. Want ook al had ze Maiti haar positie als njai met veel moeite vergeven, het was opnieuw Maiti die niet had opgelet, niet had voorkomen dat haar jongen zou worden weggestuurd. Ver weg van de plantage, ver weg van haar.

Soeminah wenste dat het allemaal anders was gelopen.

Zij had er alles aan gedaan om Anton de opvoeding te geven die toean wenste: geen dichte omgang met bedienden, niet spelen in de stallen en zeker geen toestemming om naar de plantage, de *koelies* en de *kampong* te gaan. Ook al wist zij hoe graag haar jongen al die dingen deed.

Maar van zijn moeder kreeg Anton te veel vrijheid. Maiti vond dat de jongen onbelemmerd moest kunnen spelen, omgaan met wie hij wilde, in de kampong en met die koelie, Djasman, die hij zijn vriend noemde.

Soeminah wist niet waarom Maiti niet meer naar haar wilde luisteren. Zij had het duidelijk genoeg gezegd, in de wetenschap dat er vroeg of laat gevolgen zouden komen; toean zou niet accepteren dat zijn zoon in hun cultuur zou opgroeien. Maar zonder resultaat. Vanaf het moment dat Maiti njai was geworden, leek het alsof Soeminah geen vat meer op haar had.

Om haar gedachten te verzetten begon Soeminah met het sorteren van de kruiden en planten die op de tafel lagen. De met aandacht uitgezochte en geplukte geurige bosjes rangschikte ze

netjes naast haar verzameling kauri's, venusschelpjes en stenen; gladde witte stenen, donkere stenen dooraderd met vlammend rood of geel, kwarts en amber. Ze riste zorgvuldig het loof van de stelen en legde de kleine en grote bladeren een voor een in de stenen vijzel.

Voor wie ziek of in nood was bereidde Soeminah geneeskrachtige drankjes en dikke papjes. Ook kwamen de mensen van de kampong aan haar deur met vragen om mantra's, spirituele rituelen of de bezieling van voorwerpen, wat hielp om het boze oog af te wenden. Kennis die Soeminah via haar vader had verworven, aan zijn enige dochter had hij de wijsheid van generaties kunnen doorgeven. Hij had haar geest opengezet voor allerhande zaken die het blote oog niet kon zien. De vele meditaties en momenten van vasten hadden in de loop der jaren haar inzichten nog verder aangescherpt. Soeminah vroeg nooit een prijs voor haar diensten. De mensen gaven wat ze konden missen: een kom rijst, een stuk fruit, een beetje geld of een enkele keer een kip of haan. Die gaf ze altijd af aan toean. Hij wist niet precies waarom de mensen haar huisje bezochten maar had er nooit iets van gezegd.

'*Tjang, tjang, ik kom eraan!*'

Soeminah hoorde de bekende dribbel, Antons blote voeten op haar erf. Zoals altijd viel de jongen op dit uur bij haar binnen. Hij kwam naast haar aan de tafel staan en hijgde: 'Tjang, ik wil helpen.'

Anton hielp graag met het sorteren en prepareren van de gember, citronella en sereh voor *minjak gosok*, goed voor op wondjes, tegen hoofdpijn of insectenbeten. Of met het scheuren van eucalyptus voor *kaya putih* tegen buik- en spierpijn, griep en koorts. Zij keek graag hoe de jongen haar instructies opvolgde; het puntje van zijn tong uit zijn mond, frons tussen zijn wenkbrauwen. Anton had een te serieuze blik voor een jon-

gen van zijn leeftijd. Ze weet het aan het feit dat hij alleen op de plantage opgroeide, zonder contact met andere kinderen.

‘Ben je klaar met je huiswerk voor vandaag?’ Terwijl Anton de citroenblaadjes tussen zijn lenige vingers begon te kneuzen, knikte hij ijverig.

‘Zo goed?’ Hij toonde het geknakte groen. Ze aaide hem over zijn zachte sluike haar. ‘Prima.’

De jongen had niet veel aanwijzingen meer nodig. Behendig scheurde hij de ingrediënten en vermaalde ze in haar vijzel om *obat* te maken. Binnensmonds herhaalde Soeminah de mantra’s die ze van haar vader had geleerd, Anton neuriede stilletjes mee.

Zou ze in staat zijn het noodlot op de valreep te keren?

Ineens stopte de jongen, hield zijn lichtbruine gezichtje scheef en kneep met zijn ogen.

‘Tjang?’

‘Ja, jongen?’

‘Ik heb Djasman al een hele tijd niet meer gezien. Zou hij ziek zijn? Of misschien is er iets met hem gebeurd? Denk je dat het een goed idee is om in de kampong te gaan rondhoren?’

De jongen sprak snel, met te veel Nederlandse woorden. Hij keek haar met grote, donkere ogen vragend aan. Djasman en de kampong! Dat had ze wel begrepen. Hoe haalde hij het in zijn hoofd!

Tegen de wil van zijn vader ontsnapte Anton regelmatig naar de plantage, waar hij graag keek naar de koelies, hoe zij elke dag de rubberbomen inkerfden. Zo had hij ook Djasman leren kennen.

Zij had vaak naar Antons verhalen over Djasman moeten luisteren: Djasman die hem tussen de rubberbomen op zijn schouders droeg en zo’n mooi treurig lied zong, Djasman die uitlegde hoe hij met zijn scherpe mesje in de bast een schuine

tapsnede sneed zodat het witte, kleverige sap naar het blikken tuitje in de stam kon lopen – niet te diep snijden want dan raak je de dunne huid tussen de schors en het hout, en dat geeft een litteken aan de boom, maar als je té voorzichtig bent en niet diep genoeg snijdt, komt er te weinig rubber uit de bast –, Djasman die spannende verhalen uit zijn *dessa* vertelde en hem met gekke capriolen aan het lachen maakte...

Soeminah wond zich inwendig op. Djasman, die niet deed wat hij moest doen: rubber tappen en de jongen met rust laten! Toean had de *mandoers* duidelijk bevolen dat de koelies moesten doorwerken van zonsopgang tot zonsondergang, afleiding werd niet geduld, en omgang met de jongen was verboden.

‘Lieve jongen, Djasman is een grote, sterke man, er zal hem niets overkomen zijn. En er is niemand geweest om medicijnen te vragen, dus ziek zal hij zeker niet zijn.’

‘Weet je het zeker, Tjang? Er zijn al eerder koelies verdwenen en nooit meer teruggekeerd. En Djasman is mijn vriend.’ Anton zei het fluisterend, over koelies werd niet gepraat.

‘Vriend!’ Soeminah spooft het woord uit. ‘Djasman is niemands vriend en zeker niet die van jou!’

Anton keek geschrokken, zo was zij nog nooit tegen hem uitgevallen. Onmiddellijk spijt van haar reactie, trok ze de jongen naar zich toe en aaide over zijn wang, zei: ‘Maak je maar geen zorgen. Djasman werkt deze week vast in de vergelegen plantsoenen. Hier, drink een kopje djamoe en laat de gedachten over die koelie en de kampong voor wat ze zijn. Je zal zien dat het allemaal goed komt.’

De jongen nam het drankje aan en nestelde zich zichtbaar opgelucht in haar leunstoel.

Ze had natuurlijk willen weten wie die koelie was die Antons hoofd zo vaak op hol bracht. Lang had ze daarvoor niet hoeven

wachten. Achter het grote huis aan het begin van de koffietuinen, waar Anton vaak zat te spelen, had ze Djasman in gesprek met Maiti gezien. Wat deed die koelie daar en waarom was Maiti zo vriendelijk tegen hem? De grote Javaan in blote bast en geblokte lendendoek had met heel zijn elastieken gezicht naar Maiti gelachen, het leek alsof hij grapjes maakte. Tot hij Soeminah zag en hij haar met zijn donkere ogen scherp was blijven volgen toen zij achteloos het erf overstak. Vanuit haar ooghoeken zag ze zijn tanden flonkeren, de spieren van zijn lichaam strakgespannen.

Ze had niet anders gekund dan toean inlichten. Soeminah had haar baas verteld hoe Maiti had gelachen; haar hoofd in haar nek, haar tanden bloot. Wat Maiti deed was ongepast en ze liet die koelie in de buurt van de jongen.

‘Ik moet naar huis, Tjang,’ zei Anton. Het kopje djamoe was leeg. ‘Ik moet nog *mandiën* en kokkie is mijn lievelingseten aan het maken. Roedjak én rendang, zomaar, op een doordeweekse dag!’ Anton stond bij de deur te glunderen alsof het zijn verjaardag was. Het was niet haar taak om te zeggen waarom kokkie vanavond zijn lievelingskostjes bereidde. Toean had gezegd dat alles moest doorgaan alsof er niets aan de hand was. Alsof zij vanavond niet voor de laatste keer Anton een verhaal zou vertellen, zijn warme jongensbuik zou inwrijven en, zoals elke avond, hem goedenacht zou wensen.

Anton draaide zich bij de deur nog een keer om: ‘En meneer Verhoeven komt morgenochtend niet, dat heeft hij vanmiddag laten weten. Wat een geluk, Tjang, de goden zijn met mij vandaag!’ Hij straalde.

Meneer Verhoeven, de slungelige Nederlandse onderwijzer, was vorig jaar bleekjes van de boot uit zijn thuisland gestapt om de jongen van alles te leren waar zij geen weet van had; de Nederlandse taal, schrijven, lezen, rekenen – ik kan al tot honderd tellen, Tjang!